

Vondstmelding: een paleolithisch bifaciaal bewerkt lithisch artefact ('vuistbijl') uit een middeleeuws grachtspoor te Beernem (prov. West-Vlaanderen, B)

Gunther NOENS, Ann VAN BAELEN,
Jasper DECONYNCK & Sibrecht RENIERE

1. Inleiding

Naar aanleiding van geplande spoorwegwerkzaamheden langsheen de lijn Gent-Brugge (lijn 50A) te Beernem en Oostkamp voerde GATE in opdracht van Infrabel tussen juni 2012 en mei 2013 een verkennend en waarderend archeologisch onderzoek door middel van proefsleuven uit (Deconynck *et al.*, 2013). In één van de proefsleuven (ten oosten van de wissel aan de Waterstraat te Oostkamp) kwam tijdens het machinaal couperen een lithisch artefact aan het licht in de opvullings sedimenten van een archeologisch bodemspoor. Dit artefact vormt het onderwerp van deze vondstmelding. De vondstlocatie ervan is opgenomen in figuur 1.

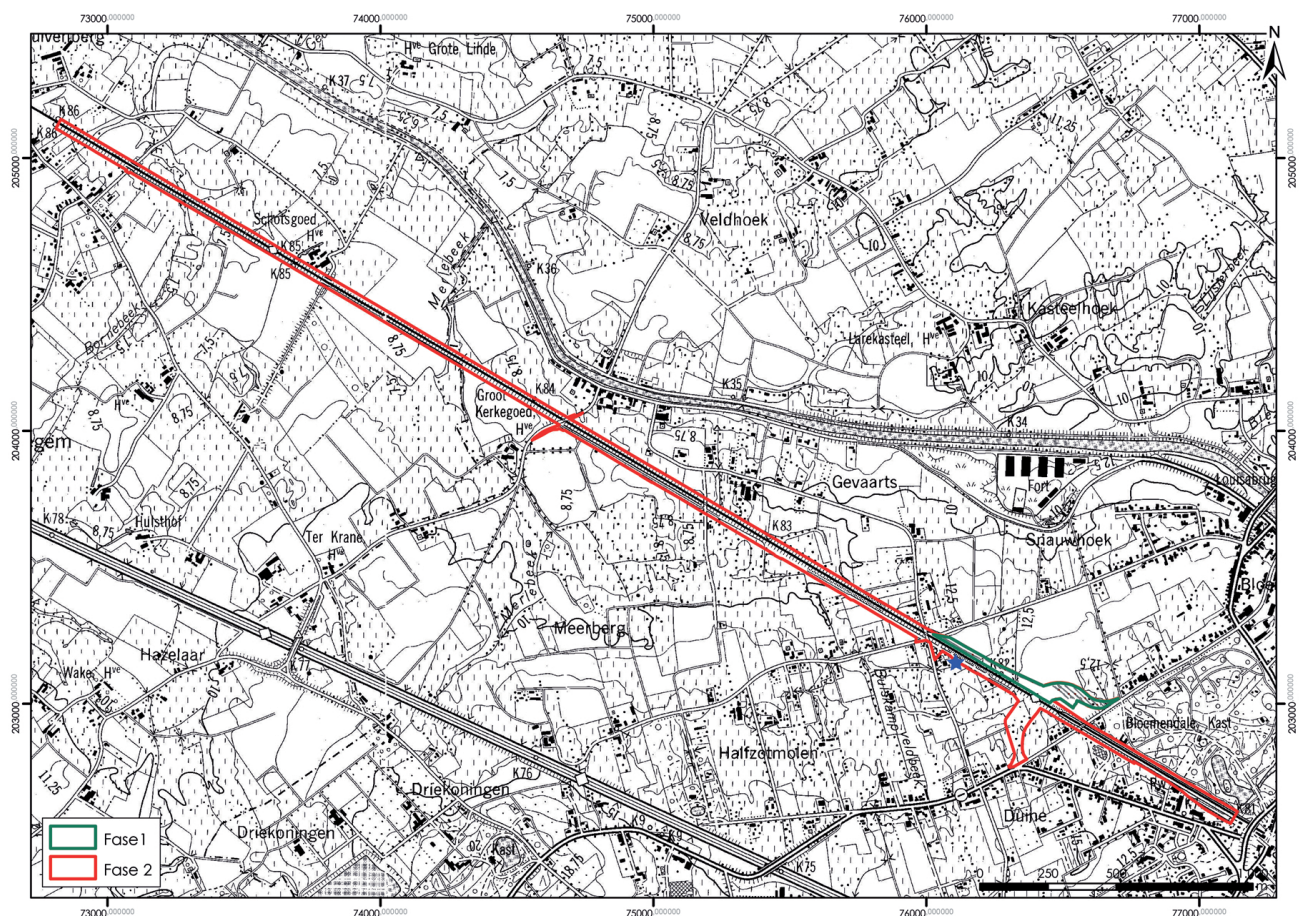

Fig. 1 - Vondstlocatie (zie ster) op een uitsnede van de topografische kaart (bron: NGI).

2. Landschappelijke & archeologische context

Landschappelijk gezien ligt de vindplaats in de noordwest-zuidoost georiënteerde depressie van het kanaal Gent-Brugge dat het meer noordelijk gelegen heuvelcomplex Oedelem-Zomergem-Adegem, onderdeel van de reliëfrijke heuvels van Centraal-West-Vlaanderen, afscheidt van de zuidwestelijk gelegen noordrand van het plateau van Tielt, met name de rug van Lotenhulle-Hertsberge (De Moor & Van de Velde, 1994: 4). Deze depressie van het kanaal Gent-Brugge wordt ook omschreven als de depressie van Beernem (De Moor & Van de Velde, 1994: 46) en sluit in het noordwesten aan bij het Zuidbrugse dallandschap, een brede komvormige depressie ten zuidoosten van Brugge waarin straalsgewijs verschillende dalen samenkomen (De Moor & Van de Velde, 1994: 4-5).

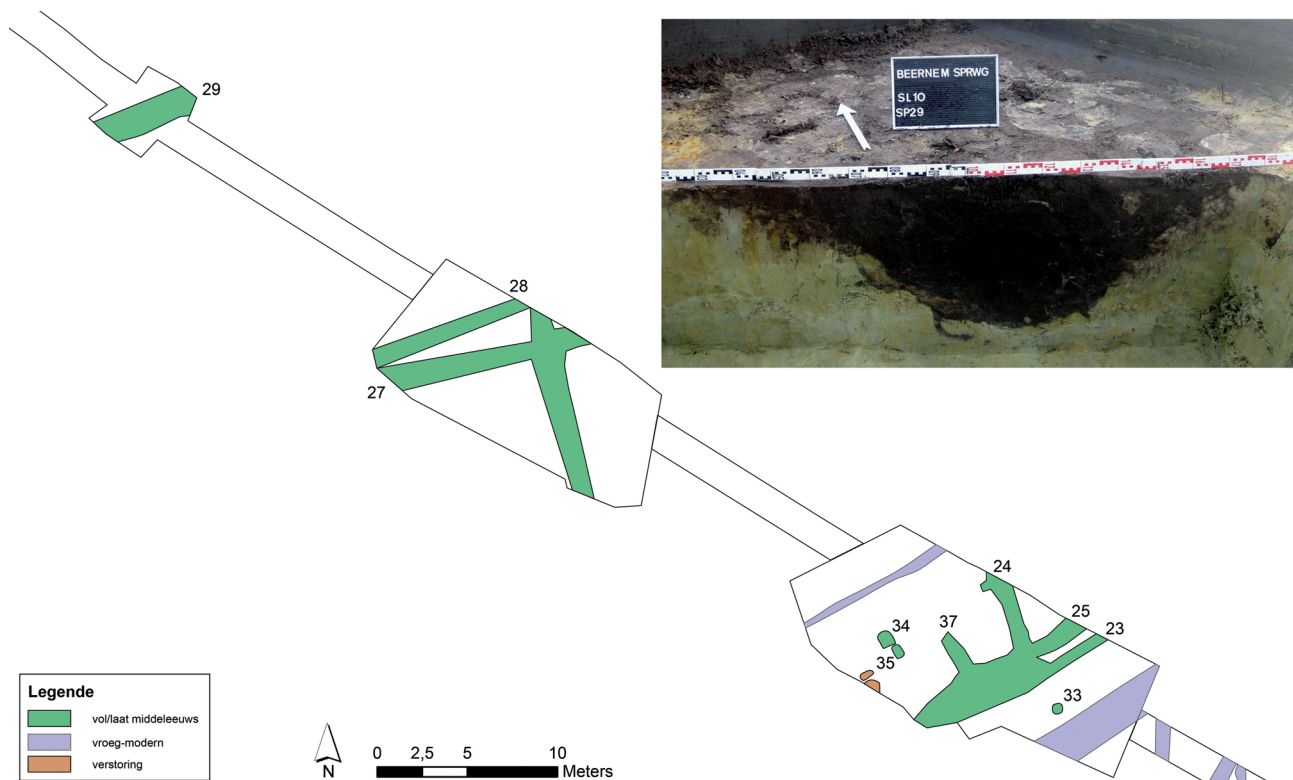

Fig. 2 - Grondplan en coupe van het bodemspoor (SL10 SP29) waarin het lithische artefact werd aangetroffen.

Het archeologische bodemspoor (SL10 SP29) is een noordoost-zuidwest georiënteerd grachtspoor dat behoort tot een groter grachtencomplex (Fig. 2). Het heeft een (minimale) lengte van 5,8 m en een breedte van 1,7 m en een gelijkaardige morfologie, textuur en opvulling als de omliggende uitgravingen die werden aangetroffen in de proefsleuven (d.w.z. een heterogeen humeus donkerbruin-zwart opvullingspakket). Naar de noordelijke putwand toe verdiept de gracht tot een diepte van 0,5 m. Naast het lithische artefact bevatte de opvulling van het bodemspoor tevens verschillende middeleeuwse aardewerkfragmenten (kogelpot, Pingdorf). Op basis van deze kenmerken kan een vol- tot laatmiddeleeuwse datering van het ganse grachtencomplex naar voren worden geschoven. Deze grachten bevinden zich in een lager gelegen zone en dienden mogelijk als afwatering en afbakening van een vol- tot laatmiddeleeuwse nederzetting die zich naar alle waarschijnlijkheid meer naar het zuidwesten buiten het projectgebied bevond.

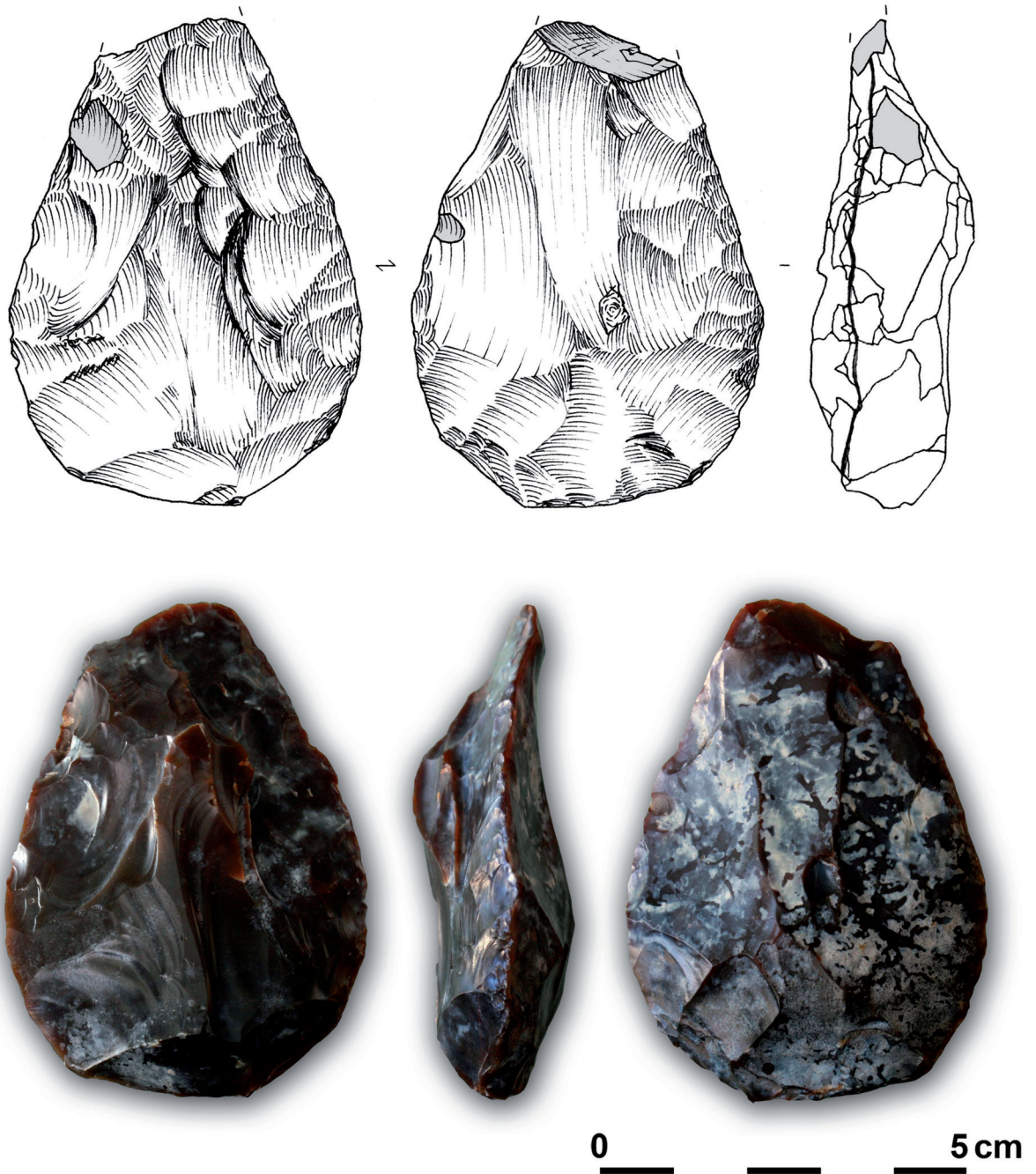

Fig. 3 - Illustratie van het artefact.

3. Beschrijving van enkele macroscopische kenmerken van het lithische artefact

Een tekening en foto van het artefact zijn opgenomen in figuur 3. Als aanvulling op deze illustraties geven we hieronder een korte beschrijving van de voornaamste macroscopisch zichtbare kenmerken van het artefact.

Het gaat om een bifaciaal bewerkt artefact (meer bepaald een 'vuistbijl'), d.w.z. een artefact dat bestaat uit twee vlakken (een voor- en achterzijde) die van elkaar gescheiden worden door een boord die het ganse artefact omschrijft. Beide vlakken snijden elkaar ter hoogte van de boord in een scherpe hoek.

Het artefact heeft een vrij symmetrische vorm, hartvormig *sensu* Bordes, 1961. De

boord heeft een convexe aflijning die, volgens de oriëntatie uit figuur 3, halverwege aan de rechterkant een duidelijke knik vertoont. De convexiteit van het basale deel is weinig uitgesproken. Over de vorm van de aflijning van de bovenkant van het artefact kunnen geen uitspraken worden gedaan, aangezien dit deel ontbreekt: mogelijk was het aangepunt of ook convex afgerond.

Het is vervaardigd uit een fijnkorrelige vuursteen met een grijsbruine kleur. De originele kleur en textuur van de grondstof kunnen geobserveerd worden ter hoogte van twee recente beschadigingen, beide ontstaan tijdens de ontdekking van het artefact. Restanten van cortex of andere anterieure natuurlijke oppervlakken zijn -voor zover waarneembaar- niet aanwezig. Het artefact heeft een sterk verweerd uiterlijk dat zich uit in de vorm van sterk afgeronde ribben en boorden, behalve ter hoogte van de recente beschadigingen.

De grootste van de recente beschadigingen bevindt zich bovenaan en heeft geresulteerd in een vers breukvlak van ca. 2 op 0,5 cm aan de achterzijde van het artefact. Een tweede recente beschadiging is een kleine afhaking, aan de voorzijde van het artefact bovenaan langsheen de linkerboord, resulterend in een afhakingsnegatief van ca. 1 op 1 cm waarbij een kleine slagbultsplinter zichtbaar is. Geen van beide afgebroken fragmenten werd teruggevonden. Een klein negatief van 4 op 3 mm op de achterzijde langsheen de rechterboord is mogelijk ook van recente(-re) oorsprong, ondanks een lichte patinerings. Dit kunnen we afleiden uit de scherpe randen van dit negatief in vergelijking met de overige ribben en randen van het artefact.

Het bewaarde gedeelte van het artefact heeft een maximale lengte van 6,8 cm, een maximale breedte van 4,9 cm en een maximale dikte van 1,9 cm. Op basis van de vorm kan de oorspronkelijke lengte, inclusief de ontbrekende top, geschat worden op maximaal 8,8 cm. Het object weegt 58 g.

Met uitzondering van de twee grootste beschadigingen is het ganse oppervlak van het artefact, zowel de voor- als de achterzijde, integraal bedekt door een patina. Het gaat om een bruine glanzende patina in combinatie met lichtgrijze en witte vlekken. Deze lichtere, gewolkte ('melkachtige') vlekken zijn op de achterkant prominenter aanwezig dan op de voorkant.

Centraal op de achterzijde van het artefact is zeker één, en enkele centimeter hoger mogelijk ook een tweede, *potlid*-negatief aanwezig in de vorm van een kleine, min of meer cirkelvormige concave holte. Dit negatief toont aan dat het artefact onderworpen is geweest aan een differentiële spanning ten gevolge van thermische processen (extreme hitte of vorst). Andere macroscopisch observeerbare indicaties voor één van deze processen ontbreken.

De grotere afhakingsnegatieven op de voorzijde langsheen de rechterboord vertonen nog vaak sporen van impactkenmerken, voornamelijk negatieven van slagbulten van de afgehaakte afslagen. Verder zijn langsheen deze ganse rechterboord op een discontinue wijze ook verschillende negatieven van kleinere tot zeer kleine afslagen aanwezig, mogelijk te interpreteren als voorbereiding of correctie van de boord. Beide elementen tonen aan dat deze afhakingsnegatieven op de voorzijde langsheen de rechterboord relatief gezien van recentere oorsprong zijn dan de negatieven langsheen dezelfde boord op de achterzijde van het artefact. Bij deze laatste negatieven ontbreken zowel de negatieven van de impactkenmerken als de kleinere afhakingsnegatieven. Uit al deze waarnemingen kan worden afgeleid dat de licht golvende rechterboord (enkel in deze laatste fase zichtbaar op het artefact?) via een unificale, in tegenstelling tot een alternerende bifaciale, bewerking tot stand is gekomen. Een gelijkaardige observatie en interpretatie is van toepassing op de meer gekromde linkerboord van het artefact. In dit geval bevinden

de grotere afhakingsnegatieven met impactkenmerken en de talrijke negatieven van de kleinere afhakings negatieven zich echter op de achterzijde van het artefact.

In tegenstelling tot de achterzijde bevat de voorzijde van het artefact tal van negatieven van scharnierbreuken (tenminste negen). Dit heeft geleid tot de zeer prominente uitstulping centraal op de voorzijde, die de uitgesproken dikte van het artefact mee heeft bepaald. Vermoedelijk werd vanuit de rechterboord herhaaldelijk, maar grotendeels zonder succes, gepoogd eerdere negatieven van scharnierbreuken weg te werken.

4. Discussie

We beschikken over weinig contextuele en stratigrafische argumenten om een nadere chronologische datering van het artefact naar voren te schuiven. Het is op basis van de bovenbeschreven kenmerken van het lithische artefact aannemelijk dat het grachtspoor, waarin naast het artefact ook middeleeuws aardewerk werd aangetroffen, een recentere oorsprong heeft dan het artefact zelf. Op basis van typo- en technologische kenmerken kan aangenomen worden dat het lithische artefact behoort tot het vroeg- of midden-paleolithicum, d.w.z. ouder is dan ca. 35.000 jaar geleden. Dit zou impliceren dat het zich in een secundaire, verstoorde context bevindt. De primaire context van depositie van het artefact is in dat geval niet meer gekend, en hoeft niet noodzakelijk lokaal te zijn. Het is evenmin duidelijk of de vondst een geïsoleerd artefact betreft of toebehoort aan een grotere vindplaats in de directe omgeving van de vondstlocatie.

Voor de meest recente inzichten omtrent vergelijkbare vondsten en omtrent de menselijke aanwezigheid in onze regio's tijdens het vroeg- en midden-paleolithicum baseren we ons op enkele recente overzichtspublicaties (Toussaint *et al.*, 2011; Van Peer, 2001), aangevuld met enkele relevante gegevens uit de directe omgeving van de vondstlocatie zelf (Crombé & Van der Haegen, 1994; Van der Haegen *et al.*, 1999).

In de meest recente publicaties is sprake van 442 gekende vroeg- of midden-paleolithische vondstmeldingen op het huidige Belgische grondgebied. Deze liggen verspreid over diverse geomorfologische en geografische contexten en zijn voor de meerderheid vertegenwoordigd door oudere opgravingen of oppervlaktekarteringen (Di Modica, 2011; Pirson & Di Modica, 2011: 109; Ruebens & Di Modica, 2011: 256). Meer dan 40 % van deze vondstlocaties, zowel grot- als openluchtcontexten die vaak gekenmerkt worden door een (quasi) afwezigheid van betrouwbare contextuele informatie, bevat één of meerdere bifaciaal bewerkte lithische artefacten, die ondanks hun aanzienlijke aantal echter vooralsnog nauwelijks in detail werden bestudeerd (Ruebens & Di Modica, 2011: 239, 241-242). Ruebens & Di Modica (2011: 242-248) bieden een beknopt overzicht van de 33 best gekende paleolithische vindplaatsen met bifaciale artefacten op Belgische bodem. Twee ervan, Aalter-Hageland en Aalter-Nieuweland (Crombé & Van der Haegen, 1994; Van der Haegen *et al.*, 1999), bevinden zich in de directe omgeving van de vondst uit Beernem, op zo'n achttal kilometer ten zuidoosten ervan.

Rekening houdend met de variabele kwaliteit van het beschikbare databestand hebben verschillende vorsers meermaals de aandacht gevestigd op de beperkte resolutie van het vroeg- en midden-paleolithische chronologische kader in deze regio, waarbij slechts voor zo'n 6 % van de gekende vondstlocaties voldoende coherente data beschikbaar zijn die een min of meer betrouwbare chronostratigrafische interpretatie toelaten (Pirson & Di Modica, 2011: 109, 136; Van Peer, 2001: 12-13). Deze beperkte chronologische resolutie heeft veelal eveneens betrekking op de vindplaatsen met bifaciale elementen uit deze periode (Ruebens & Di Modica, 2011: 249). Ruebens en Di Modica (Ruebens, 2007; Ruebens & Di Modica, 2011) wijzen erop dat bifaciale elementen in het huidige gekende

archeologische bestand in onze regio's slechts marginaal vertegenwoordigd lijken te zijn in de lithische assemblages daterend uit de periode MIS 10-5e. In het laat midden-paleolithicum, met name tussen MIS 5d-a en MIS 3 van het Weichsel-glaciaal, lijken ze opnieuw beter vertegenwoordigd te zijn. De meerderheid van deze vindplaatsen wordt gesitueerd tijdens MIS 3 (n = 23), MIS 5a-d (n = 5) en MIS 4 (n = 4). Hoewel voor de vuistbijl uit Beernem geen eenduidige datering naar voren geschoven kan worden, schrijft deze vondst zich in in een reeks gelijkaardige geïsoleerde vondsten, die duidelijk wijzen op een paleolithische aanwezigheid in deze streken.

Bibliografie

BORDES F., 1961. *Typologie du Paléolithique ancien et moyen*. Publications de l'Institut de Préhistoire de l'Université de Bordeaux, Mémoire 1, Bordeaux.

CROMBÉ P. & VAN DER HAEGEN G., 1994. *Het midden-paleolithicum in Noordwestelijk België*. Archeologische Inventaris Vlaanderen, Buitengewone reeks 3, Gent.

DECONYNCK J., MESSIAEN L., LALOO P., RENIERE S., BEEK W., HEYNSSSENS N., ALLEMEERSCH L., NOENS G. & MIKKELSEN J. 2013. *Rapportage van het archeologisch onderzoek Beernem-Oostkamp Spoorlijn 50a; 11/06; 8-9-15-16/10/2012 & 18-27/2; 13/03; 29-30/04 2013*. Bredene.

DE MOOR G. & VAN DE VELDE D., 1994. *Toelichting bij de Quartairgeologische Kaart. Kaartblad 13. Brugge*. Gent/Brussel.

DI MODICA K., 2011. *La documentation du Paléolithique moyen en Belgique aujourd'hui, état de la question*. In: TOUSSAINT M., DI MODICA K. & PIRSON S. eds, *Le Paléolithique moyen en Belgique. Mélanges Marguerite Ulrix-Closset*, 'Bulletin de la Société royale belge d'Étude géologiques et archéologiques Les Chercheurs de la Wallonie', Hors-série n° 4, ERAUL, 128, Liège: 75-104.

PIRSON S. & DI MODICA K., 2011. *Position chronostratigraphique des productions lithiques du Paléolithique ancien en Belgique: un état de la question*. In: TOUSSAINT M., DI MODICA K. & PIRSON S. eds, *Le Paléolithique moyen en Belgique. Mélanges Marguerite Ulrix-Closset*, 'Bulletin de la Société royale belge d'Étude géologiques et archéologiques Les Chercheurs

de la Wallonie', Hors-série n° 4, ERAUL, 128, Liège: 105-148.

RUEBENS K., 2007. *Bifacial Elements in Continental Northwestern Europe during the Last Glacial Cycle (MIS5d-3): the Relationship between Mousterian, Micoquian and "Mixed" Assemblages*. *Papers from the Institute of Archaeology*, 18: 84-103.

RUEBENS K. & DI MODICA K., 2011. *Les productions bifaciales du Paléolithique moyen sur le territoire belge. Présentation d'industries entre deux mondes*. In: TOUSSAINT M., DI MODICA K. & PIRSON S. eds, *Le Paléolithique moyen en Belgique. Mélanges Marguerite Ulrix-Closset*, 'Bulletin de la Société royale belge d'Étude géologiques et archéologiques Les Chercheurs de la Wallonie', Hors-série n° 4, ERAUL, 128, Liège: 239-260.

TOUSSAINT M., DI MODICA K. & PIRSON S. eds, 2011. *Le Paléolithique moyen en Belgique. Mélanges Marguerite Ulrix-Closset*, "Bulletin de la Société royale belge d'Étude géologiques et archéologiques Les Chercheurs de la Wallonie", Hors-série n° 4, ERAUL, 128, Liège.

VAN DER HAEGEN G., CROMBÉ P. & SEMEY J., 1999. *Steentijdvondsten in het Meetjesland (Oost-Vlaanderen, België)*. *Inventaris en geografische analyse*. Archeologische Inventaris Vlaanderen, Buitengewone Reeks, 6, Gent.

VAN PEER P., 2001. *A status report on the Lower and Middle Palaeolithic of Belgium*. In: CAUWE N., HAUZEUR A., & VAN BERG P.-L. eds, *Prehistory in Belgium. Special issue on the occasion of the XIVth Congress of the International Union for Prehistoric and Protohistoric Sciences (= Anthropologica et Præhistorica, 112/2001)*, Brussel: 11-20.

Abstract

This article presents a small bifacial lithic artefact ('handaxe') of Palaeolithic age recently discovered in spatial association with a ditch of medieval age in Beernem, prov. West Flanders (B). Apart from a description of some of its morphological and technological features, it discusses the role of this artefact in a broader early and middle Palaeolithic context.

Keywords: Beernem, prov. West Flanders (B), biface, stray find, Early & Middle Palaeolithic.

Samenvatting

Dit artikel is een vondstmelding van een bifaciaal bewerkt lithisch artefact aangetroffen in een archeologisch bodemspoor van recentere oorsprong, in Beernem, prov. West-Vlaanderen (B). Naast een macroscopische beschrijving van de voornaamste morfologische kenmerken van het artefact wordt het in een Belgische vroeg- en midden-paleolithische context gesitueerd.

Trefwoorden: Beernem, prov. West-Vlaanderen (B), vuistbijl, losse vondst, vroeg- en midden-paleolithicum.

Gunther NOENS
Jasper DECONYNCK
Sibrecht RENIERE
GATE bvba
Dorpsstraat, 73
BE - 8450 Bredene
gunther.noens@gatearchaeology.be
jasper.deconynck@gatearchaeology.be
sibrecht.reniere@gatearchaeology.be

Ann VAN BAELEN
annvanbaelen@gmail.com